

KUR'ÂN'I ANLAMA OLGUSU

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ADIGÜZEL*

ÖZET

Kur'ân mucizedir. O'nun asıl amacı, insanlara dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaktır. Bunun için onlara, nasıl yaşamaları gerektiğini izah etmektedir. O, hakkıyla tefekkür ve tezekkür edilirse O'nda hakkı batıldan ayıran açıklamalar, kalbi ıslah edecek ibretli kıssalar vardır. Ancak O'nda, her okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği açık ve sarîh (muhkem) ayetler olduğu gibi, tam anlaşılmayan mübhem ve müteşabih ayetler de vardır. Binaenaleyh bu dikkate alındığında O'nun tefsirine şiddetle ihtiyaç vardır.

O nedenle bir müfessir, tefsirle ilgili ilimleri öğrenip tamamladıktan sonra ayetleri, tarihî süreç içerisinde ele almalı ve açıklamalıdır. Müfessir, ayetleri tefsir ederken, her seviyedeki insan ve toplumun rahatlıkla anlayabileceği uygun bir dil ve üslûpla tefsir etmelidir. Burada, Kur'ân'ı gerek tarihî bilgi ve gerekse düşünce derinliği çerçevesinde ele almak ve tefsir etmek önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Mucize, İ'caz, Tefekkür, Tefsir, Müfessir, Okuma, Anlama, Uygulama

ABSTRACT

The Phenomenon of Understanding Qur'an

Qur'an is a miracle. It's basic aim is to provide happiness of world and underworld for people. For this, it explains how they must life. If it is maditated and mentioned deservedly, there are explanations in it, distinguish right from false, and

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

admonishment fables, amend the base. But there is indistinct and analogous verses in it such as clear and explicit verses that every reader can understand cavalierly. Therefore, when it is considered there is a strong necessity for it's commentary.

Hence, one commentator must discuss and explain verses within historical process after studied sciences related to commentary. While Commentator is interpreting verses, he must interpret with acceptable language and form that people in every level and society can understand cavalierly. In this, it is important to take on and to interpret Qur'an in comprehensiveness both historical knowledge and depth thinking of it.

Key Words: *Qur'an, miracle, gnomic, meditation, commentary, Commentator, reading, understanding, practice*

Klasik ve çağdaş anlamda bir müfessir, hangi metot ve yöntemlerle Kur'ân'ı yorumlamalıdır? Makalemizde az da olsa bu konuya açıklık getirmeye çalışacağız. Ama daha önce Mukaddes Kitabımız Kur'ân'ın nasıl bir Kitap olduğunu öz de olsa tanımlamaya çalışalım:

1.1. Kur'ân Nedir?

Kur'ân lafız ve mana olarak Allah sözü ve insanlara Peygamber'in bir tebliğidir. Mümin kalpler O'nun tabiatını ve hakikatini idrak eder, O'nunla doğru yola erişir ve şifa bulurlar. Binaenaleyh insanoğlunun hidayetini, dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Yüce Kitabımız Kur'ân'ı, diğer mukaddes kitaplardan ayıran en önemli özellik, bu güne değin hiçbir harfinin değişmemiş olması ve kıyamete kadar da değişmeyeceği gerçeğidir. Çünkü O'nun; -Hicr, 15/9. ayette de belirtildiği gibi- Allah (c.c.)'in koruması ve garantisi altında olması, O'na gönülden bağlanıp inanan bütün dünya Müslümanları için, bir mutluluk ve övünç kaynağı olmuştur. Zira İslâm coğrafyasında yaşayan Müslümanların ellerindeki Kur'ân'ın aynı olması, bunun açık bir delilidir.

Kur'ân'ın; lafız-mana ilişkisi ve zenginliği, harf ve kelimeleri arasındaki ses uyumu ve cümleler arasındaki ahenk ve tenasübü, tertip tarzı ve dizilişi, ayrıca lügat zenginliği ve bir nazım dokusu içerisinde bizlere sunulduğu gibi özellikler O'nun bir mucize Kitap olduğunu gösteren delillerdir. Kur'ân, haiz olduğu ikna kuvveti, belâgatı

ve inşası itibarıyla kâ 'bına erişilmeyecek bir kitaptır. Ayrıca Üslûp cihetiyle de Kur'ân bir mucizedir¹. O nedenle nazil olduğu günden beri, olanca gayretlerine rağmen insanlardan ve cinlerden hiçbirinin, O'ndan bir ayet de olsa, benzerini meydana getirmeye güçleri yetmemiştir².

Nitekim Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde, en meşhur edip ve şairler, nazil olan Kur'ân parçalarının parlak ve erişilmez üslûbu, sûreler arasındaki tenasüp ve insicamı karşısında, susmaktan başka çare bulamamışlardır³. Ayrıca her bir lafız ve harfinin yeri yerinde kullanıldığında bütün Araplar ittifak etmişlerdir. Böyle bir kullanım hiçbir Arap'ın tek başına gerçekleştirebileceği bir iş değildir⁴.

Kur'ân evrensel bir kitaptır. Zira bütün hüküm, prensip ve direktiflerinde, evrensel bir insanî karakter ve ruh taşımaktadır. Tüm alemler için rahmet ve bütün insanlar için bir hidayet ve kurtuluş kaynağıdır⁵. Keza Kur'ân'ın yol gösterip kılavuzluk etmesi, sadece indiği çağın insanları için değil, bütün çağlar ve bu çağlarda yaşayan bütün insanlar içindir. O nedenle Kur'ân'ın lafzı ve üslûbu, her çağın insanına hitap edecek ve ona yol gösterecek bir biçimdedir. Kur'ân hem lafız hem manasıyla mu'ciz bir kitaptır. O'nun ifade biçimi ve bu ifade biçimi içinde yer alan kelimelerin seçimi, Allah Teâla'ya aittir. Çünkü O, kaynağı itibarıyla Allah'ın sözüdür ve her yönüyle mükemmellik arz eder⁶...

Yine Kur'ân; her asra ve topluma hitap edecek tarzda vahiyle sabit olmuş bilgi ve esasları içerir⁷. Diğer bir ifadeyle Kur'ân, Hz. Peygambere vahiy yoluyla indirilmiş, Mushaflarda yazılmış, tevatürle (yani büyük bir topluluk tarafından) nakledilmiş, tilâvetiyle teabbüd olunan mu'ciz bir kelâmdır⁸.

Yine Allah Kelâmını, sesli ve tecvid kurallarına uygun, ağır-ağır, yüce ve ince manalarına vurgu yaparak kendini, Kur'ân'ın akışına tamamen kaptırmış güzel

¹ Bkz. Hacımüftüoğlu, Nasrullah, *Kur'ân'ın Belâgatı ve İcâzı Üzerine*, EKEV Yayınları, Erzurum, 2001 s.136 vd.

² Bkz. Bakara Sûresi, 23; İsrâ, 88.

³ Bkz. Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1971, s.156-157, 161; ayrıca bkz. Eroğlu, Ali, *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlmeleri Üzerine*, EKEV. Yayınları, Erzurum, 2002, s. 245.

⁴ Bkz. Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Daru İhyâ'it-Turasi'l-Arabi, Beyrut, tsz., 1,74.

⁵ Kılıç, Sadık, *Kur'ân'ı Anlama Sorunu*, İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 140, ayrıca bkz. s. 143-144.

⁶ Bkz. Kırca, Celâl, *Ku'ân'a Yönelişler*, Tuğra Neşriyat, İstanbul, tsz., s. 17 ve 41.

⁷ Bkz. Bakara, 120; Al-i İmran, 61; A'raf, 52; Ra'd, 37

⁸ Bkz., ez-Zerkanî, Muhammed Abdü'l-Azîm, *Menahilü'l-İrfân*, Daru İhyâ'it-Turasi'l-Arabi, Beyrut tsz., I, 12.

okuyan bir hafızın ağzından dökülen nağmeler işitilince, kalplere olan etkisinin daha da çok olacağı müşahede edilir. Böylesi bir okuyuş neticesinde..., med (uzatma) ve ğunne (genizden ses çıkarma) harflerinin, -tam bir rahatlamaya erişilecek olan müteakip fasılaya varmadan önce- tercî ile (yani sesi boğazda döndürerek) telaffuz edilmesi halinde insana, ara-ara rahatlama imkânı verecek tarzda ölçülü ve muhteşem bir ses nizamı⁹...(taşıdığıнын) dinleyenlerce fark edilmesi de, O'nun ayrıca mu'ciz bir kitap olduğunu gösterir.

1.2. Klasik Anlamda Kur'ân'ı Anlama Yöntemi

Kur'ân'ın bu icazkâr özelliğini kısaca belirttikten sonra, bizim esas üzerinde duracağımız husus, bir müfessirin öncelikle yine Kur'ân ve hadisler ışığında O'nu nasıl anlayacağı ve yorumlayacağı olgusudur. Bizatihi Rabbimiz: "(Ey Muhammed), (bu Kur'ân), ayetlerini iyiden iyiye düşünsünler, temiz akıl sahipleri ibret alsınlar diye, Sana indirdiğimiz feyiz kaynağı bir kitaptır" (Sâd, 38/29) ayetiyle başta müfessirler olmak üzere tüm mü'minleri, Kur'ân'ı okuyup iyiden iyiye düşünmeye ve anlamaya davet etmektedir. Kuşkusuz Kur'ân'ı amacına uygun anlayıp yorumlamanın yolu, onun üslûp ve belagatındaki inceliklerin kavranması yanında, dinleyenleri için, tecvit kurallarına uygun vurguları, kelime ve harflerinin fonetiği (telâffuz keyfiyeti) de dikkate alınmalıdır. Böylece Kur'ân ayetlerinin bizlere verdiği mesajı ve bu mesajların gerçekte amacının ne olduğunu, genel gayesini, beşerî kudret ve bilgi nispetinde anlayıp o doğrultuda bir hüküm ve anlam çıkarabiliriz.

Hız. Peygamber (sav)'e yirmi üç yılda nazil olan Kur'ân-ı Kerim, dünyada mesut bir hayat yaşamamanın ahirette de ebedî mutluluğa ermenin yollarını gösteren ilahî bir kitaptır¹⁰. O nedenle okuyucularını, kendisini sık-sık okuyup bilgi edinmeye, anlamaya ve düşünmeye; kısaca insanı, aklını kullanarak ayetleri dikkatli bir tetkike davet eder. Şüphesiz bu davete icabet edip en güzel örneği veren Allah Resûlü ve vahye ilk muhatap olan onun ashabı olmuştur.

1.3. Ashabın Kur'ân'ı Öğrenme ve Uygulama Metodu

Hız. Peygamber (sav)'in, ashabına, kapalı gelen Kur'ân lafızlarını açıkladığı gibi, manalarını da açıkladığının bilinmesi gerekir. Zira "ta ki insanlara ne indirildiğini açıkça beyan edesin" ilahî kelâmı, hem lafzı hem manayı içerir¹¹.

⁹ Bkz. Dıraz, Muhammed A., *En Mühim Mesaj Kur'ân* (mütercim: Yıldırım Suat), Işık Yay., İzmir, 1994, s. 124.

¹⁰ Bkz. Eroğlu, Ali, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, EKEV. Y., Erzurum, 2002, s. 3.

¹¹ Bkz., İbn Teymiye, *Mukaddime fi Usulî't-Tefsîr* (mütercim: Cemal Güzel, Tevhid Yayınları İstanbul,

Binaenaleyh Resûlullah (sav), ashabına nazil olan Kur'ân ayetlerini, hem de onlarla amel etmeyi birlikte öğretirdi¹². Nitekim Kurtubî'nin, Ebu Amr ed-Danî'nin Kitabü'l-Beyân'ından nakline göre Rasûlullah (s.a.v), Hz. Osman, İbn Mes'ud ve Übeyy (r.a)'e Kur'ân ayetlerini onar-onar öğretirdi. Onlar da, amel yönünden on ayetin ihtiva ettiği hususları, iyice anlayıp kavramadan diğer on ayete geçmezlerdi¹³. Zira onların ilimle ameli birlikte yürüttükleri¹⁴ bir gerçekti.

Bu da gösteriyor ki böyle bir uygulama, onların icra ile tatbiki birleştiren ve koruyan şaşmaz bir metodudur. Binaenaleyh sahabenin, mezkûr metotla bir sure üzerinde uzunca durup¹⁵, ezberleme, öğrenme ve düşünmedeki azim ve teamülleri¹⁶, Ulûmü'l-Kur'ân talibi olan bizler için klasik anlamda en güzel bir örnek teşkil etmelidir. Ancak nazil olan ayetler mutlaka anlaşılmalıdır. Çünkü söz anlaşılmadan üzerinde düşünülemez. Bundan dolayı bazen Sahabe, anlamadıkları kelimeleri Hz. Peygambere sormuş, bazen de Peygamberimiz, ayeti okuyarak herhangi bir suale muhatap olmaksızın onlara bazı kelimelerin ne anlama geldiğini sormuş ve yine kendisi gerekli açıklamalarda bulunmuştur¹⁷.

Ashabın bu uygulamasını te'yid eden Şekîk'in, İbn Mes'ud'dan rivayetine göre o, şöyle demiştir: "Biz Kur'an'ı Peygamberden onar-onar ayet şeklinde öğrenirdik. Allah'ın inzal buyurduğu on ayette geçen hususları (amelleri) iyice öğrenip kavramadan ondan sonra gelen on ayete geçmezdik¹⁸". Binaenaleyh sahabenin bu tutum ve uygulaması Kur'ân tefsirine talip olanlar için klasik anlamda güzel bir numunedir. Çünkü onlar; vahyin ilk muhatapları olarak sebebi nüzûle bizzat şahit olup yaşamışlardı. En azından ayetler ve onlarla alakalı hadiseler arasındaki irtibatları biliyorlardı. Kur'ân'ı iyice anlamak hususunda tam

1996, s. 26.), Darü'l-Kur'âni'l-Kerîm, tah. Zerzur, Dr. Adnan, Beyrut, 1399/1979, s. 35.

¹² Bkz. Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'ân Tefsiri*, Kayıhan Y., İstanbul, 1983 s. 33.

¹³ Kurtubî, *el-Cami' I/39*; ayrıca bkz. İbn Kesir, İmam Hafız İmadüddîn Ebu'l-Fidâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Darü'l-M'arife, Beyrut. 1407/1987, I.4; İbn Teymiye, *Mukaddime*, s. 96; Yıldırım, Suat, a.g.e., s. 20.

¹⁴ Bkz. İbn Teymiye, *Mukaddime*, s. 35-36.

¹⁵ İbn Ömer (ra), Bakara sûresini ancak sekiz yılda öğrenebilmişti. Bkz. Kurtubî, a.g.e., I,40.

¹⁶ Bkz. İbn Teymiye, *Mukaddime*, s. 35-36; Dumlu, Ömer, *Kur'ân Tefsirinde yöntem*, Anadolu yayınları, İzmir, 1998, s.37.

¹⁷ Bkz. Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'ân Tefsiri* s.139; ayrıca bkz. Arpa, Enver, *İbn Teymiye'nin Kur'ân Anlayışı*, Fecr Yayınevi, Ankara 2002, s. 77; Carrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İş. Bş. Yay., Ankara, 1988, I, 61-62.

¹⁸ Bkz., Taberî, *Cami'ul-Beyan*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1992. I/60; İbn Cezerî, *Ğayetü'n-Nihaye*, I/459; ayrıca bkz. Eroğlu, *Tarihte Tefsir Hareketi*, s. 35.

bir teveccühleri vardı. Anlayamadıkları ayetler hakkında, çeşitli vesilelerle Peygamberimizin izahlarına muttali oluyorlardı. Ve yine kendilerine ait olan durum ve karineleri müşahede etmişlerdi. Dile olan vukufiyetleri nedeniyle de tam bir anlayış, doğru bir ilim ve salih amelde bulunmuşlardı.

Özellikle onlardan Hulafâ-i Raşidin, Abdullah İbn Mes'ud (ra) gibi alim olan önder ve büyükleri, bunu tam anlamıyla yerine getirmişlerdir. Bununla ilintili olarak İbn Kesîr, Mesrûk'dan rivayetle İbn Mes'ud'un şu sözünü kaydeder: "Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Kitab'ından hiçbir ayet inmiş değildir ki, kimin hakkında ve nerede nazil olduğunu bilmiş olmayayım. Eğer Allah Kitabını benden daha iyi bilen, bineklerin ulaşacağı birini bilseydim, onu görmek için yola koyulurdum"¹⁹ der.

Yine ikinci nesil olan tabiûnda, Kur'ân'ı anlama konusunda aynı uygulamayı görmekteyiz. Nitekim İbn es-Sâib'in rivayetine göre tabiûnun büyüklerinden Ebu Abdurrahman es-Sülemî şöyle demiştir: "Biz Kuran'dan on ayet öğrenince, bunlardaki helâl, haram, emir ve yasakları belleyip hazmetmeden, daha sonra gelen on ayete geçmezdik"²⁰. Bu ve benzeri ifadelerden anlaşıldığına göre onların amacı, Kur'ân tefsirini en iyi şekilde öğrenmek ve Allah'ın sevdiği kullar arasına katılmaktı. Nitekim bu hususu dile getiren Mücahid (ö. 103) şöyle demiştir: Allah'ın, kulları arasında en sevdiği insan, O'nun indirdiğini en iyi bilendir. Yine bu konuda Hasan-ı Basrî (ö. 110) ise şöyle demiştir: Allah'a yemin ederim ki O, indirdiği her bir ayetin ne konuda indirildiğini ve onunla neyin kastedildiğinin bilinmesini ister²¹. İşte Allah'ın bu iradesine ve "*Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gideceği çok yer de bulur, genişlik de. Kim Allah'a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, şüphesiz onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir*" (Nisâ, 4/100) vadine mazhar olmak isteyenlerden biri olan Mesrûk'un, bir ayetin tefsirini en iyi bilenden öğrenmek için, yıllarca bir çok ülkeye yolculuk ettiği bildirilmektedir²².

¹⁹ Buharî, *Sahih*, Fedailü'l-Kur'ân, 8; Müslim, *Sahih*, Fedailü's-Sahabe, 115 (4/1913).

²⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, I, 39; ayrıca benzer bir ifade için bkz. Taberî, *a.g.e.*, a.y.; İbn Kesîr, *a.g.e.*, I,4

²¹ Bkz. Kurtubî, *a.g.e.* I.26.

²² Bkz. Kurtubî, *a.g.e.*, a.y.

2. Tefsire Duyulan İhtiyaç

Her zaman insanlığı düştüğü dalâlet bataklığından kurtaracak esasları ihtiva eden Kur'ân'ın muhtevası, muhatapları tarafından daha iyi anlaşılması ve kavranılabilmesi için, mutlak surette onun tefsir ve izah edilmesi gerekiyordu. Binaenaleyh kendi üzerinde düşünmeyi emreden (Nisâ, 4/28), (Mü'minûn, 23/68) ve (Muhammed, 38/24) ayetler gereği, Kur'ân'ı anlayabilmek için, onun tefsirine şiddetle ihtiyaç vardır. Hele ondaki ilimler ve edebî sanatlar göz önüne getirilecek olursa, tefsire olan ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkar. Evvel emirde bu ihtiyacı giderecek olan da Kur'ân'ı yine Kur'ân'la, Kur'ân'da yeterince açıklık bulunmadığı takdirde de hadislerle müracaat ederek tefsir etmektir. Bu bağlamda İbn Teymiye, "Tefsirde en doğru metot nedir?" diye bir soru sorarak şu cevabı verir: Önce Kur'ân'ı yine Kur'ân'la tefsir etmektir. Çünkü Kur'ân'da mücmel (kapalı) olarak anlatılan bir husus, başka bir yerde müfesser (açıklamalı) olarak, bir yerde kısa olarak geçen bir husus, bir başka yerde geniş olarak geçer... Sözüne devamla eğer bu mümkün olmazsa, Sünnet'e müracaat et. Çünkü Sünnet, Kur'ân'ın şerh ve izahıdır. Hatta İmam Şafii demiştir ki: "Allah'ın Resûlü'nün verdiği her hüküm O'nun Kur'ân'dan anladığıdır"²³. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "(Ey Muhammed !) Biz sana Kitap'ı (Kur'ân'ı) hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma" (Nisâ, 4/105). "Sana Kitap'ı ancak ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklamak için ve iman eden bir topluma doğru yolu gösterici ve rahmet olarak indirdik" (Nahl, 16/64). "...İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamak ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik" (Nahl, 16/44).

Peygamberimize yirmi üç sene boyunca bölüm-bölüm, parça-parça indirilen Kur'ân'ın, farklı zaman ve mekânlar içinde, insanların maslahatını madde-madde sıralayıp içeriğinde zikretmesi mümkün değildi. Binaenaleyh O'nun ihtiva ettiği dini hüküm ve esaslar, Peygamberimiz ve sonraki dönemlerde insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir biçimde, O'nu iyi bilen müfessirler tarafından muhataplarına izah edilip anlatılıyordu. Zira O'nda, her okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği açık ve sarîh (muhkem) ayetler olduğu gibi, tam anlaşılmayan mübhem ve müteşabih ayetler de vardır²⁴. Dolayısıyla her alanda

²³ Bkz. *Mukaddime*, s. 93; ayrıca bkz., Cerrahoğlu, *Usûlü Tefsir*, s., 209.

²⁴ Bkz. ez-Zerkeşî; Bedrüdîn Muhammed b. Abdullah, *el-Bürhan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed

insanlığın kurtuluşuna vesile olan Kur'ân'ın, nazil oluşundan günümüze kadar diğer ilmî eserlere nispetle, onun tefsir ve yorumu daha çok önem kazanıyordu. Zira Müslümanlar, bidayette dinî ve dünyevî işlerinde ve hatta günlük muamelelerinde ona müracaat ediyor ve onu iyi anlamaya çalışıyorlardı²⁵.

Tefsir bilmenin önemine vurgu yapmak isteyen Kurtubî, İyas b. Muaviye'den şöyle bir teşbih nakleder: Tefsirini bilmeksizin Kur'ân-ı Kerim'i okuyanların misâli, geceleyin hükümdarlarından bir mektup alan ve kandilleri/ışıkları bulunmayan bir gurup kimselere benzer. Bundan dolayı korkuya kapıldıkları halde mektupta ne olduğunu bilmeden öyle kala kalırlar. Tefsir bilenler ise, bir kandil/ışık bulup mektupta neler olduğunu okuyabilen kimselere benzerler²⁶.

2.1. Peygamber(as.)'in Tefsir Metodu

Cahiliye dönemindeki Araplarda yerleşip kökleşmiş olan kötü örf ve adetleri tümüyle kaldıracak olan Hz. Muhammed (sav), kendisine gönderilen Kur'ân'ı "Biz sana zikri indirdik ki, insanlara ne indirildiğini açıklayasın. Umulur ki, onlar düşünürler" (Nehl, 16/44), "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun..." (Maide, 5/67) ayetler gereği tefsir etmesi; diğer bir ifadeyle mü'minlere kapalı gelen lafız ve manaları, açıklayıp öğretmesi kendisi için bir görevdi.

Bu bağlamda önemine binaen ve yeri gelmişken Cerrahoğlu'nun Hz. Peygamber'in tefsir metoduyla ilgili şu tespitini aynen naklediyoruz: "Hz. Peygamber hem bir beşer ve hem de bir peygamber olarak, muhataplarını ikna etme yolunu takip etmiş, ayette Allah Tela'nın neyi murat ettiğini belirtmiştir. Bunları bazen tahsis, mücmel ve müphemî beyan, mutlakı takyit, müşkili tavih, ameli ve takriri olarak açıklamış, bazen dil, bazen geniş bir anlamı tahdit, bazen kelimenin/lafzın Arap dilindeki anlamını te'yid..., bazen de şahıs veya muhatabın psikolojik durumundan istifade etmek suretiyle tefsir etmiştir"²⁷ ki, bu tefsir onlar için bir ihtiyaçtı. Zira o günün Araplarının tek bildiği şey, kâhinlerin secili nesirleri ile şairlerin vezinli ve kafiyeli şiirleriydi. Kur'ân ise, bildikleri ne

Ebu'l-Fadl İbrahim, Mısır, 1391/1972., I,156,158-159; ayrıca bkz. es-Suyutî; Celâlüddin Abdurrahman, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1973, II.3 vd., 145 vd.

²⁵ Bkz. Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s. 34.

²⁶ Bkz. Kurtubî, a.g.e., a.y.

²⁷ Bkz. *Tefsir Tarihi*, I,66.

nesir ve ne de şiir türünden idi²⁸. Çünkü “O bir şair sözü değildir. Siz ne az inanıyorsunuz! O, bir kâhin sözü de değildir. Siz ne az düşünüyorsunuz!” (el-Hakke, 69/41-42) ayetlerinden de anlaşıldığı gibi, Kur'ân'ın terkibi, üslûbu, özelliği bütün şiir çeşitlerinden farklıdır²⁹. Zira O'nda bildiklerinin dışında ibret verici bir üslûp ve belâgat vardır. O'nun üslûp ve belâgatı Arapları hayrete düşürüp teshir ediyor ve O'ndaki dinî hüküm ve kıssalar, onları taaccübe sevk ediyordu³⁰. O nedenle O'na inananlar, böylesi bir kitabı okumaya ve O'ndaki dinî hüküm ve esasları Hz. Peygamber'den öğrenmeye azami gayret sarf ediyorlardı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bidayette öğrenme ihtiyacını onlara sağlayan Kur'ân tefsirinin aslı ve esası olan Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) olmuştu. Çünkü Kur'ân tefsiri denilince, akla ilk Hz. Peygamber gelir. Zira insanlar arasında Kur'ân'ı en iyi bilen ve anlayan O'dur³¹. Daha önce mealen açıkladığımız ayetler gereği, Kur'ân'ı tebliğ ve tebyin görevi O'na verilmiştir. Bu görevi hakkıyla ifa eden Peygamber (sav) de, Kur'ân'ı yalnız sözleriyle değil, amel ve hareketleriyle de açıklamıştır. Binaenaleyh vahyi aldıktan sonra O'nun yaptığı iş şu olmuştur:

- 1- Ezberlemek,
- 2- Onu anlatıp tebliğ etmek,
- 3- Açıklamak ve tefsîr etmek,

4- Tatbik ve icra etmek. Bunun dışında Peygamberimiz (sav)'in, ne Kur'ânî ifadeleri kalıba dökmek ve ne de manalar icat etmek gibi en ufak bir rolü olmamıştır³². Bizzat Cebrail (as)'ın, Kur'ân'ı, lafzı ve manasıyla onun kalbine ilka ettiği bir gerçektir. Çünkü Cenab-ı Hak: “(Size okuduğu) Kur'ân ancak kendisine bildirilen bir vahiydir” (Necm, 53/4) buyurmuştur.

3. Bir Müfessirde Bulunması Gereken Vasıflar

Kur'ân tefsirine soyunmuş bir müfessir'in bazı vasıflarından kısaca bahsetmek gerekirse: Kur'ân okuma, ezberleme, araştırma ve düşünme yoluyla Kur'ân'la daimi

²⁸ Bkz. Taha Hüseyin, *Fî'l-Edebi'l-Cahiliyyi*, Darul-Mea'rif, Mısır, 1927, s. 103.

²⁹ er-Razî, *Tefsîrül-Kebîr*, Beyrut, tsz., XXX/117-118.; ayrıca bkz., Ebu Zehra Muhammed, *el-M'ucizetül-Kübra el-Kur'ân*, Darul-Fikr, Mısır, tsz., s.256; el- Hesnâvî, Muhammed, *el-Fasıla fi'l-Kurân*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406/1986., s. 128-130; Diraz, a.g.e., s. 123.

³⁰ Bkz. Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, I, 34; *Tefsir Usulü*, s. 206; Hacımüftüoğlu, a.g.e., s.132-133.

³¹ Bkz. Cerrahoğlu, *Tefsir Üsûlü*, s. 207; Eroğlu, *Tarihte Tefsir Hareketi*, s. 24.

³² Bkz. Diraz, a.g.e., s.14.

bir bağ kurup anlamaya çalışması gerekir. Zira bir âlimin Kur'ân'ı ezberlemesi ve onunla daimi bir ilişki içerisinde olması, ona, Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirinde yardım eder. Nitekim Müfessir Kurtubi, tefsir talebinde bulunan kişinin, amelî olarak yapması gereken hususlara dikkat çekerek şöyle der: "Allah için ilim talep eden kişi (müfessir), evvel emirde bu talebinde samimi olmalı, Kur'ân'ı unutmamalı, bunun için gece gündüz, namazda ve namazın dışında daima okumalıdır. Yine o, konuyla ilgili olarak Müslim'in, İbn Ömer'den rivayet ettiği Hz. Peygamber (sav)'in şu hadisini de nakleder: "Kur'ân'ı okuyan, develeri bağlı olan kişi gibidir. Eğer onları bağlamışsa, onları tutar, şayet onları serbest bırakmışsa gider. Kur'ân sahibi de, onu gece gündüz okursa, onu hatırlar, şayet bunu yapmazsa onu unuttur"³³. Kurtubi, bu hadisi naklettikten sonra müfessirin vasıflarından genişçe bahseder³⁴.

Müfessirde bulunması gereken en önemli vasıflardan biri de, Peygamber'in sünnetine muttali olması ve onun bir ayeti tefsir eden hadislerinden birini dahi kaçırmaması gerektiğidir³⁵. Nitekim İbn Teymiye, bir ifadesinde şöyle der: "...maksat, Kur'ân'ın tefsirini yine ondan istemendir. Eğer onda bulamazsan, Sünnetten onu al"³⁶.

Binaenaleyh bir müfessire, ayetleri tefsir eden tüm hadisleri araştırıp öğrenmesi gerektiği gibi, Kur'ân'ı gramer kurallarına uygun olarak okuyup anlamaya çalışması da gerekir. Nitekim Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı i'rab ile (gramer kurallarına uygun, açık seçik, tane-tane ve hareketlerini belirterek) okuyun ve onun garip (manalarını bilmediğiniz) kelimelerini isteyin, araştırın"³⁷. Bu bağlamda Kurtubî de, Kur'ân'da garip kelimelerin Arap şiirine bağlı olarak araştırılması gerektiğine vurgu yapan İbn Abbas (r.a.)'ın İkrime'den gelen şu sözünü nakleder: "Bana, Kur'ân-ı Kerim'in garip (sözlük anlamını bilmekte güçlük çektiğiniz) lafızlarına dair soru sorduğunuzda, şiiri tetkik ederek o kelimenin manasını bulmaya çalışınız. Çünkü şiir Arap'ın divanıdır"³⁸ der.

³³ Bkz., Müslim, *Sahih*, Daru İhyai't-Turasi'il-Arabî, Beyrut, tsz., Fedailü'l-Kur'ân, Bab (32), I, 543.

³⁴ Bkz., *el-Cami'*, I, 20 vd.

³⁵ Bununla ilgili örnekler için bkz. Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 200 vd.; ve ayrıca Kur'ân'ın Kur'ânla tefsirine dair örnekler için bkz. Eroğlu, *Tarihî Tefsir Hareketi*, s. 20 vd.

³⁶ Bkz., *Mukaddime*, s. 93-94.

³⁷ Bkz., *el-Heysemî*, Nuru'd-Dîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâvid*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1402/1982, VII, 163.

³⁸ Bkz. *el-Cami'*, I, 24.

3.1. Çağdaş Anlamda Müfessir ve Kur'ân Tefsiri

Bir müfessir, daha önce “tefsire duyulan ihtiyaç” bölümünde deyindiğimiz metotla Kur'ân ayetlerini açıklarken, onları her toplum ve seviyedeki insanın anlayacağı çağdaş bir biçimde, uygun bir dil ve üslûpla açıklaması gerekir ki bu bir ihtiyaçtır. Zira bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “*Alimler, peygamberlerin varisleridir*”³⁹. Binaenaleyh ilmi, onlardan miras olarak almışlardır. O halde, onlar, kıyamet gününde kendilerini mes'uliyetten kurtarmak ve ilmi gizleyenlerden olmamak için bu görevi yerine getirmek mecburiyetindedirler. Nitekim Cenab-ı Hak, “*İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet etme konumunda olanlar (melekler ve insanlar) lanet eder. Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar (lanetlenmekten) kurtulmuşlardır. Çünkü ben onların tövbelerini kabul ederim. Zira ben tövbeleri çok kabul edenim, çok merhamet edenim*” (Bakara, 2/159-160) buyurmuştur.

Daha önce belirttiğimiz gibi Allah'ın Kitabındaki ayetlerin hepsi aynı açıklıkta değildir. Bazıları kolayca anlaşıldığı halde, bazıları üzerinde derin-derin düşünmeyi, yani tedebbürü gerektirir. Zira tedebbür; daha sonra açıklanacağı üzere, çağdaş anlamda belirli esasları yerine getiren bir müfessirin tefsirde baş vuracağı en önemli usûldür. Binaenaleyh bir müfessirin, çağın gereksinimine uygun, belli alanlarda önceden kazandığı bilgilerle Kur'ân'da mevcut olan sanatları, sırları o günün ihtiyacına cevap verecek şekilde çözmesi gerekir⁴⁰. Kuşkusuz bunu yaparken zaman-zaman usûl-i tefsir'e baş vurmalıdır. Çünkü bu ilim; müfessirlerin Kur'ân'dan nasıl istihraç yapacağını ve takip ettikleri yolları gösteren kaideler ve usûller mecmuasıdır. Örneğin tefsirde hüküm verirken, açıklanması istenen ayetin, siyak ve sibakı ile beraber düşünülmesi gerekir. Çünkü ayeti siyak ve sibakından kopararak ayrı düşünmek, hata ve inhirafa neden olur. Örneğin bir ayeti, ortasından keserek, açıklamak doğru değildir. Şüphesiz böyle bir durum, çoğu zaman yanlış neticelere götürecek hatalı bir yol olur. Meselâ: “*Vay o namaz kılanların haline*” (Maun, 107/4)

³⁹ Bkz., el-Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafa*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1403/1983, s. 83.

⁴⁰ Örneğin bir müfessirin, Ramazan gecesinde yiyip içme ve cinsi münasebette bulunmanın, zaman sınırını belirleyen ve fakat kinayeli lafızlar olan haytu'l-ebyez (fecrin beyaz ipliği/gündüzün aydınlığı) ve haytu'l-esved (fecrin kara ipliği/gecenin karanlığı), (Bakara, 2/187) gibi kelimeleri, (bu konuda irad edilen hadislerden ve çağın teknolojisi ve bilimsel verilerinden de istifade ederek) muhatapların anlayacağı biçimde izah edip çözmesi gibi.

ayetini siyak ve sibakından kopararak tefsir edebilir miyiz? Şüphesiz Kur'ân ayetlerinden herhangi bir ayetin, gerçek manasının anlaşılabilmesi için, öncesi ve sonrasıyla okunması ve açıklanması gerekir. Şunu da kaydetmek lazımdır ki, az önce sözünü ettiğimiz usûl-i tefsir ilmi, bütün ilimlerin yardımına muhtaçtır. Zira ilimler ilerledikçe, insanların bilgi dağarcığı arttıkça, Allah'ın Kitabını anlamak daha da kolaylaşacaktır.

Bu bağlamda müfessir, güncel meselelerden ve dilbilimin temel kavramlarından, diğer yandan da, tarih felsefesi ve tarihle ilgili incelemelerden yararlanarak, Kur'ân'ı tarama ve O'nu anlamada merkezi konumda olan özgün bir bilinç düzeyine ulaşabilmelidir⁴¹. Ancak her müfessir, kendisinin genel nitelikte ki görüşlerini Kur'ân'ın genel tefsirine göre; özel nitelikteki görüşlerini ve delillerini de Kur'ân'ın özel meselelerine ve ayetlerine göre açıkça ve özgün bir biçimde ortaya koymalıdır. Zira gelen habere göre vahyin ilk muhatabı sahabeler bile, zaman-zaman bazı ayetleri farklı anlamışlar ve Hz. Peygamber de bu durumdan haberdar olmuşlardı⁴². Önemli olan Kur'ân'ın, ilerleyen zaman ve mekân içerisinde ayetlerin tek-tek nüzul sebepleri de dikkate alınarak, gerek tarihî bilgi ve gerekse düşünce derinliği çerçevesinde ele alınıp tefsir edilmesidir.

Bir diğer husus zaman-zaman Kur'ân'da vurgulanan Peygamberimizin inzarını (uyarılarını)⁴³ anlamak, emredileni yapmak ve sakıncalı şeylerden kaçınmak için yine tedebbür etmek (düşünmek) gerekir. Nitekim birçok ayette Kur'ân'ı düşünmeye ve anlamaya çağırın Yüce Rabbimiz, tedebbür (yani ince düşünmek, bir şeyin akibetine bakmak, anlamak) kelimesini sıkça zikrederek Kur'ân'ı anlamanın ve düşünmenin önemine dikkat çekmiştir. İlgili ayetlerden bazıları meâlen şöyledir: "*Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı?*" (Nisâ, 4/28). "*Onlar o sözü (Kur'ân'ı) iyice düşünmediler mi?*" (Mü'minûn, 23/68). "*Kur'ân' (ın anlamını) düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri (nin) üzerinde kilitler mi var (ki hiç hakikat, gönüllerine girmiyor)?*" (Muhammed, 38/24).

Bu ayetlerle vurgulanan iyi düşünme (tedebbür), herhangi bir söz üzerinde olabilmesi için bir müfessirin, çağdaş anlamda o sözün manalarını iyi anlayıp tefsir etme bilgi ve yeteneğine sahip olması, yani kısaca çağın ihtiyaç

⁴¹ Kılıç, Sadık, *Kur'ân'ı Anlama Sorunu*, s. 152.

⁴² Fazlur Rahman, *İslâm ve Çağdaşlık*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1996, s. 259-260

⁴³ Bkz. Fatır, 35/24, Nisâ, 4/165, En'am, 6/19, Sebe, 34/28,

duyduğu müspet bilimler yanında, İ'rabu'l-Kur'ân, garibu'l-Kur'ân vs. gibi ulumü'l-Kur'ân, Arap dili, Sünnet, Fıkıh, kelâm ve benzeri ilimleri de öğrenip hazmetmesi gerekir. Aksi taktirde sıhhatli bir tedebbür ve tefekkür olmaz. Nitekim Kurtubî, "Allah'ın kitabını ezberleme şerefine nail olan kişilere gereken, onu hakkıyla okumaları, ifadelerinin hakikatlerini tedebbür etmeleri, anlamaları ve gariplerini açıklamalarıdır". Yine Kurtubî, İbn İyaz'dan rivayetle, "Kur'ân'ın irabını, muhkem-müteşabih ve nasih-mensuhunu öğrenmedikçe Kur'ân'ı öğrenemezsiniz"⁴⁴ der. Ancak Kurtubî, bu düşüncelerini açıklarken, tarih, felsefe ve astronomi vs. gibi çağın gerektirdiği müspet bilimleri öğrenme zaruretine de vurgu yapmalıydı.

Ebu Hayyan'da, arz ettiğimiz hususlara ilâveten şunu kaydeder: Bir müfessir'in Allah Kitabının tefsirine nazar edip incelemesi, diğer bir ifade ile Kur'ân tefsirine yönelmesi için, bazı bilgiler gerekir ki onlar da şunlardır: **1-** İsim, fiil ve harf olarak lügat bilgisi. Bunlardan harf bilgisi; az oldukları için manaları hakkında konuşan nahivcilerin kitaplarından alınır. İsim ve fiillere gelince, bunlar lügat kitaplarından elde edilir. Ebu Hayyan, lügat kitaplarının pek çoğunun isimlerini kaydederek, küçüklüğünde ezberlediği bazı lügat kitaplarını ve yazarlarının isimlerini zikreder. **2-** Kelime ve cümle olmaları açısından Arapça ifadelerle ilgili olan hükümleri bilmek. Bunlar ise, gramer ilminden elde edilir ve daha sonra bazı nahiv kitapları ve yazarlarının isminden bahseder. **3-** Ayrıca bir müfessire (Kur'ân'ı tefsir ederken), kendisine ait lafız ve cümlelerin en güzel ve en fasih şekilde oluşması için, beyan ve bedi' ilminin elde edilip öğrenilmesi gerektiğini de söyler⁴⁵.

Burada dikkatimizi çeken ve kayda değer bir husus şudur ki Ebu Hayyan, Kur'ân'ın gerçek bir tefsiri için bir müfessire gerekli olan ve bilmesi gereken klasik bilimlere işaret ederken, keza bir müfessire gerekli olan müspet bilimlere de işaret etmeliydi.

Keza Cenâb-ı Hak Kur'ân'da, tefekkür (yani düşünmek, derince akıl yormak) kelimesini zaman-zaman kullanarak, Kur'ân'ı anlamının ve müzakere etmenin önemine işaret etmiştir. İlgili ayetlerden bazıları meâlen şöyledir: "Allah size ayetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz" (Bakara, 2/219). "Allah, düşünesiniz diye ayetleri böyle açıklıyor" (Bakara, 2/266). "İşte Biz, düşünen bir toplum için ayetleri böyle geniş-

⁴⁴ Bkz. *el-Cami'*, I,2, ve 21-22.

⁴⁵ Bkz., *Bahru'l-Muhît*, Naşir: Mektebe ve Metabi'un-Nasri'l-Hadise, Riyat, tsz., I, 5-6.

geniş açıklıyoruz” (Yunus, 10/24). “Biz bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan onu, baş eğmiş, çatlamış, yarılmış görürdün. Bu misâlleri, düşünceleri için insanlara anlatıyoruz” (Haşır, 59/21). “Sana da O Zikr’i (Ku’rân’ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, tâ ki düşünüp öğüt alsınlar” (Nahl, 16/44).

Allah Teâla, bazı ayetlerinde ise, akıl (yani akıl erdirmek, anlamak, akıl ile idrak etmek) kelimesini zikrederek Kur’ân’ı anlamının önemine dikkat çekmiştir. Bazıları meâlen şöyledir: “Düşünesiniz diye Allah size ayetlerini böyle açıklamaktadır” (Bakara, 2/242). “Akıl edip düşünürseniz, size ayetleri açıkladık” (Al-i İmrân, 3/118). “Biz onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ki anlayasınız” (Yusuf, 12/2) “Andolsun, size, içinde şanınız (şerefiniz) bulunan bir kitap indirdik. Akılınızı kullanmıyor musunuz?” (Enbiyâ, 21/10). “İşte Allah, ayetleri size böyle açıklıyor ki, düşünüp anlayasınız” (Nûr, 24/61). “Biz bu misâlleri insanlara anlatıyoruz ama onları, bilenlerden başkası düşünüp anlamaz” (Ankebût, 29/43). “Biliniz ki Allah, yeri ölümünden sonra diriltir. Belki akılınızı kullanırsınız diye size ayetleri açıkladık” (Hadîd, 57/17). “İşte Biz, aklını kullanan bir toplum için ayetleri böyle açıklıyoruz” (Rûm, 30/28). “Biz, düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur’ân yaptık” (Zuhruf, 43/3).

Meâlen zikrettiğimiz ayetlerden çıkarılması gereken netice şudur ki; bir söze akıl erdirebilmek için onu klasik ve çağdaş anlamda iyi tefsir edip anlamak icap eder. Nitekim İbn Teymiye: “Malumdur ki, söylenen her söz, manası anlaşılın diye söylenir. Hele hele Kur’ân bunun için inmiştir. (Örneğin) bir kavmin, tıp, hesap gibi ilmin herhangi bir dalına ait bir kitabı okuyup da onu anlamak istememeleri düşünülemez! Öyleyse, insanları hatalardan korumak, onları dünya ve ahirette mutluluğa ulaştırmak gayesiyle indirilen Allah’ın sözü, nasıl olur da anlaşılmak için okunmaz?!⁴⁶ der.

Görüldüğü gibi, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak ve buna ışık tutacak Kur’ân’ın düşünülmesi ve anlaşılması için, gönderildiğine dikkat çeken Cenab-ı Hak ayetlerinde, tefekkür, tedebbür ve akıl ifadeleri yanında bir de, hemen-hemen aynı mânâyâ gelen tezekkür (yani hatırlamak, hatıra getirmek, öğüt almak, anmak, düşünmek) kelimesini de kullanmıştır. İlgili ayetlerden bazıları meâlen şöyledir: “Andolsun Biz, bu Ku’rân’da insanlara öğüt almaları için her temsili anlattık” (Zümer, 39/27). “Andolsun Biz, Ku’rân’ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok

⁴⁶ Bkz. Mukaddime, s. 37.

mudur?" (Kamer, 54/17). "Andolsun Biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, onlar için sözü (müzü) birbirine bitıştirdik (ardı ardına, gerçeği kanıtlayan ayetler gönderdik)" (Kasas, 28/51). "Biz, Kur'ân'da sözü türlü biçimlerde anlattık ki, düşünüp anlasınlar" (İsrâ, 17/41). "İşte bu, Allah'ın ayetlerindedir, belki düşünüp öğüt alırlar" (A'raf, 7/26). "İşte Rabb'inin doğru yolu budur. Biz, öğüt alanlar için ayetleri geniş-geniş açıkladık" (En'âm, 6/126). "İnsanlara ayetlerini (böyle) açıklıyor ki öğüt alsınlar" (Bakara, 2/221).

4. Ku'ân'a Göre Amel Etme Nedir?

Burada bahse konu Kur'ân'ı anlama ve ona göre tefsir etmenin yanında, O'nun **amelî** yönünü de dikkate almamız gerekir. Bu bağlamda konuyla alakalı gördüğümüz es-Sabbağ'ın değerlendirmesini ve Mevdudî'den yaptığı naklini buraya aynen almakta fayda mülâhaza ediyoruz: "Kur'ân-ı Kerim'i derinlemesine anlamak, hükümlerinin münasebet ve hikmetlerini idrak etmek, onunla ilgili ilimleri tamamladıktan sonra, büyük ölçüde onun gereği ile amel etmeye bağlıdır". Büyük bilgin Mevdudî sözüne şöyle devam eder: "İnsanoğlu, Kur'ân-ı Kerim'in hükümlerinin geliş hikmetlerini, ahlak öğretilerini, iktisat ve medeniyet yönlendirmelerini, hayatın muhtelif yönlerindeki ilke ve prensiplerini bilip, Kur'ân'ı hayatına tatbik etmediği sürece kavrayamadığı gibi, kendi özel yaşantısında Kur'ân'dan uzak duran ve yaşayan bir fert de, onun hükümlerini kavrayamaz..."⁴⁷.

Mevdudî, diğer bir ifadesinde yine Kur'ân'ın amelî yönüne dikkat çekerek şöyle der: "İnsan, Kur'ân'ı anlamak için ne kadar gayret sarf ederse etsin ve ne kadar bilimsel eserler kullanırsa kullansın, Kur'ân'ın ahkâmı üzere davranmadığı sürece onun Kur'ân'ın özünü ve ruhunu istenen seviyede anlaması zordur. Kur'ân-ı Kerim bir kısım nazariyeler ve bilimsel düşünceler ihtiva etmiyor ki, sen koltuğuna oturarak onu incelemeye çalışasın ve bütün manalarını anlayasın der ve yine Kur'ân-ı Kerim bir kelâm kitabı da değil ki, sen bir köşeye veya bir kürsüye oturup onun bütün sırlarını ve gizli kalmış bilgilerini çözesin...! Kur'ân-ı Kerim bir davet ve hareket kitabıdır. O iner inmez ağır başlı, yumuşak huylu, yaratılışı temiz, yüce ahlaklı ve konuşmayı seven bir insanı yalnızlık köşesinden alıp, hak ve hakikatten yüz çevirmiş olan düşmanlarının karşısına çıkarmıştır. Bu insan batilla çarpışmaya başlamış, şirkin

⁴⁷ Bkz. es-Sabbağ, Muhammed b. Lütfi, *Tefsir Usulü Araştırmaları* (mütercim: Dumlu, Ömer), Anadolu yayınları, İzmir, 1999, s. 249; ayrıca bkz. Mevdudî, *Mebadiü Esasiyye li Fehmi'l-Kur'an*, Darü'l-Kalem, Kuveyt, 1391/1971, s. 55-56.

insanlarına, sapıklığın liderlerine ve dalâletin öncülerine savaş açmıştır...”

O halde senin sadece harflerine bakıp kelimelerini hızlıca telaffuz etmekle ve hem de bu kitabın verdiği mücadele merhalelerinden hiç birine uğramadan O'ndaki gizli sırlar ve hakikatleri **anlaman** nasıl mümkün olacak...

Keza bu kitabı, hakem kabul etmeden, Allah'a davete başlamadan, tüm adımlarını Kur'ân'ın yönlendirip öğrettiği gibi atmadan Kur'ân'ın derin manalarını ve isteklerini anlayamayacaksın⁴⁸.

Kur'ân'ın istediği anlamda ve salih amelde bulunabilmek için elbette ki O'nu anlamak lazımdır. Zira Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde: “Üç günden az bir zamanda Kur'ân'ı hatmeden kişi, ne okuduğunu anlamamıştır”⁴⁹. Binaenaleyh Kur'ân okumaya başlamadan önce, kalben ve zihnen ona hazır olmak gerekir. Nitekim Peygamberimiz bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: “Kalpleriniz üzerinde birleşip ülfet ettikçe Kur'ân'ı okuyunuz; kalben ondan ayrıldığınızda ise okumayı bırakınız”⁵⁰.

Ebu Musa el-Eş'arî'den rivayet edilen bir hadiste de, Kur'ân okuyup da ona göre amel etme hususunu vurgulayan Peygamberimiz (sav), Kur'ân okuyanları ve okumayanları, şöyle teşbih ve tasnif etmiştir: “Kur'ân okuyan ve onunla amel eden mü'min ütrücce (ağaç kavunu) gibidir. Kokusu da, tadı da hoştur. Kur'ân okumayan ve fakat onunla amel eden mümin, hurma gibidir. Rayıhası yok fakat tadı hoştur. Kur'ân okuyan münafık, reyhâna benzer. Kokusu hoş, tadı acıdır. Kur'ân okumayan münafık, Ebu Cehîl karpuzuna benzer. Kokusu olmadığı gibi, tadı da acıdır”⁵¹.

Kur'ân'la amel etmenin önemine dikkat çeken Muaz b. Cebel de der ki: İstediginizi biliniz, Allah onunla amel etmediğiniz sürece sadece bilmekten ötürü size ecir vermez. Yine konuyla alakalı olarak Kurtubî, İbn. Mes'ud'un Ziyad b. Mihran'dan gelen şu sözünü nakleder: “Kur'ân'ın lafızlarını ezberlemek, bizim için zor, onunla amel etmek ise bizim için kolay olmuştur. Fakat bizden sonrakilere Kur'ân'ı ezberlemek kolay, onunla gereğince amel etmek zor

⁴⁸ es-Sabbağ, a.g.e., s., 247-48 ayrıca bkz.; Mevdudî, a.g.e., s. 53-54.

⁴⁹ Bkz. Ebu Davud, Kitabü's-Salat, 326 (1394); Tirmîzi, Kıraat, 13, s.180; İbn Mace, İkame, 178 (1347); Ahmet b. Hanbel, Müsned, II, 164 (6535).

⁵⁰ Bkz. Buhari, Fedailü'l-Kur'ân, 37; Darimî, Sünen, Fedailü'l-Kur'ân, II,441; Kamil Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, XI/249-250.

⁵¹ Buharî, Sahih, 17 (VI/107) ; 26 (115) ;30 (207) ; 57 (VIII/218).

olacaktır"⁵². Kanaatimizce İbn Mesu'd'un bu sözünden şunu anlamalıyız: Daha önce kaydettiğimiz ve bize ulaşan haberlerden anlaşıldığına göre onlar, bir ayet veya sûre üzerinde uzunca bir süre durup, onun helâl ve haramını, emir ve nehiyelerini öğrenip ve yine onlarda geçen amel ile ilgili hususları yaşamadıkça, diğer ayet veya sûreye geçmezlerdi. Söz konusu uygulamaları nedeniyle pek tabi Kur'ân'ı ezberlemeleri zorlaşıyordu. Ancak sonraki nesillerin, başkaca meşgalelerinin çokluğu, bahse konu hususları yaşamaya yönelik öğrenmedeki cehd ve gayretlerinin azlığı nedeniyle, ayet veya sûreler üzerinde uzunca bir süre durmadıkları için, daha kısa sürede Kur'ân'ı ezberlemeleri kolay olmuş veya olmaktadır.

Konuyla ilgili gördüğümüz ve Peygamberimizden gelen bazı hadisler de şöyle: "Kim Kur'ân okur ve içindekilerle amel ederse, kıyamet günü onun anasına ve babasına, ziyası dünya evlerinizdeki güneşin ziyasından daha güzel bir taç giydirilir. Kur'ân ile amel etmeyi ne zannediyorsunuz?"⁵³. Bu hadis-i şerifte, (Allah daha iyi bilir ya) Kur'ân okuyup içindekilerle amel eden kişinin, Allah katındaki derecesinin nedeni yüksek olacağına bir işaret vardır. Aynı zamanda anne-babayı çocuğuna, Kur'ân öğretmeye teşvik de vardır.

Başka bir hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurur:

"Ancak iki kişi gıpta edilmeye değer: Birisi Kur'ân öğrenmiş olup onunla gece-gündüz meşgul ve gereği ile amel edendir. Diğeri de Allah'ın, kendisine mal ihsan ettiği kimsedir ki, gece-gündüz o malı Allah yolunda sarf eder"⁵⁴.

SONUÇ

Netice olarak şunu söylemek mümkün; Kur'ân, Hz. Peygamberin nübüvvet ve risâletini teyit eden en büyük mucizedir. Binaenaleyh Kur'ân, insanın madde ve ruhuna hitap eden, aynı zamanda hiçbir ifade tarzına benzemeyen kendine has eşsiz, büyüleyici öyle bir üslûba sahiptir ki, onu öğrenip okuyan herkes, ondan faydalanır. O, gönüllerdeki manevî hastalıklara bir şifa, kalpteki şüphe ve nefsanî arzulara da bir devadır. Çünkü O, hakkıyla tefekkür ve tezekkür edilirse O'nda hakkı batıldan ayıran açıklamalar, kalbi ıslah edecek ibretli kıssalar vardır. Yine O'nda,

⁵² Bkz. *el-Cami'*, I,40.

⁵³ Ebu Davud, *Sünen*, I/460, hd. no: 1453. Ancak el-Münzirî, bu hadisin ravilerinden olan Sehl b. Muaz ve Zebbâ'nın zayıf olduğunu söylemiştir.

⁵⁴ Buharî, *Sahih*, Fedâil, 20; Müslim, *Sahih*, Müsafirün, 266.; en-Nevevî, *Ryazü's-Salihîn*, II, 341.

okuyup anlamaya çalışan her kesim için, kalbi okşayacak güzel sözler ve hikmetler vardır. Dolayısıyla her zaman ve mekânda en üst seviyedeki alim ve mütefekkirten, en az okumuşuna; devlet başkanından sade vatandaşına kadar her kesim, kendi anlayış ve kapasitesine göre, onda kendisiyle alakalı olanı bulur. Böylece kendisine yetecek ders ve nasihati almış olur. Zira Muhammedî Risâlet, hem davet hem de teşrî olarak, bütün şahıslar ile bütün zamanları kapsamına alan genel ve umumî bir risâlet olduğuna; vahiy çağında mevcut olanlar gibi, Kıyamete kadar gelecek ve (evrensel nitelikte bir kitap olan) Kur'ân'ın hakikatleri kendisine ulaşacak herkes için, müjdeleme ve uyarma misyonunu icra edeceğine delalet etmektedir⁵⁵.

Şunu unutmamak lazımdır ki, Kur'ân'ın asıl amacı, insanlara dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak ve bunun için onlara, nasıl yaşamalarının gerektiğini izah etmektir. Çünkü O, ilahî bir mesajdır ve onun bu özelliği ilk muhatapları tarafından hakkıyla anlaşılmıştır. Bu ilk neslin yok olmasıyla birlikte insanların ona yaklaşımı farklılaşmaya başlamış ve O, asıl olması gerekirken, insanların O'nun istediği ameli yönünü uygulamaktan ziyade, kendi fikirlerine destek bulmak için başvurdukları bir kitap haline dönüştürülmüştür. O nedenle kimi onu bir bilgi kitabı, kimi fıkıh kitabı, kimi de bir ibadet kitabı olarak algılamıştır. Halbuki O, bunun tam aksine güzel hitapları, müstesna ikna sistemi, delillerinin kuvveti ve mantığının üstünlüğü ile akılları çelen ve bu özelliği ile de herkesin kendisinden azami derecede istifade edebileceği bir kitaptır. O halde Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup anlamada ve gereğince amel etmede esas olan ihlâs, samimiyet ve sebatır. Bunun en güzel örneğini sahabe, tabi'ûn ve etbâ'ut-tabî'in bizzat yaşayarak vermişlerdir.

⁵⁵ Kılıç, Sadık, a.g.e., s. 150.